

Грунтоўны даследчык аграрнай гісторыі Беларусі

(Да 75-годдзя з дня нараджэння
Вячаслава Паўлавіча ПАНЮЦІЧА)

Захапленне навукай, карпатлівую штодзённую працу, цудоўнае веданне крыніц па аграрнай гісторыі XIX ст. адзначаюць усе, хто сутыкаецца з гэтым сціплым, адкрытым і спагадлівым чалавекам. Сёння Вячаслаў Паўлавіч Панюціч — адзін з аўтарытэтных айчынных даследчыкаў гісторыі Беларусі перыяду капіталізму. Вядучы навуковы супрацоўнік, доктар гістарычных навук, В.П.Панюціч з'яўляецца высокапрафесійным спецыялістам, а яго імя шырока вядома навуковай грамадскасці ў нашай краіне і за яе межамі.

Нарадзіўся Вячаслаў Паўлавіч Панюціч 10 красавіка 1932 г. у в. Осаўцы Пружанскага павета Палескага ваяводства, цяпер Бярозаўскі раён Брэсцкай вобласці. Выхадзец з прастай сялянскай сям'і, Вячаслаў Паўлавіч дзякуючы сваёй настойлівасці, працавітасці, мэтанакіраванасці прайшоў шлях ад школьнага настаўніка да кандыдата, а потым — доктара навук. Бацька, Павел Міхайлавіч, і маці, Вольга Рыгораўна, працавалі ў сельскай гаспадарцы. Сястра Раіса ў 1942 г. была вывезена на прымусовыя работы ў Аўстрыю (вярнулася на радзіму ў 1945 г.). Жонка, Клара Макараўна, працуе дацэнтам кафедры беларускага мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка.

Гісторыя была любімым школьным прадметам будучага даследчыка. Пасля заканчэння сярэдняй школы ў 1951 г. ён паступіў на гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, які закончыў у 1956 г. Універсітэт стаў для яго добрай школай усебаковай падрыхтоўкі. Як і ўсе студэнты, што прыйшлі ў БДУ ў пасляваенныя гады, Вячаслаў быў шчодро адораны сваімі настаўнікамі-прафесарамі, якія аддавалі студэнтам веды і цеплыню сваіх шчырых сэрцаў. Разам з ім азамі гістарычных ведаў авалодвалі паэзіяй вядомых вучоных — акадэмік Расійскай Акадэміі навук В.С.Сцёпін, член-карэспандэнт НАН Беларусі П.Ц.Петрыкаў, прафесар, доктар гістарычных навук У.І.Лемяшонак, дацэнт, кандыдат філасофскіх навук А.Г.Кляцкоў і іншыя. Пасля заканчэння вучобы два гады малады настаўнік працаваў у Рэчыцкай сярэдняй школе Камянецкага раёна Брэ-

сцкай вобласці і год — інспектарам Камянецкага раённага аддзела народнай адукацыі.

Аднак яшчэ са студэнцкіх гадоў В.Панюціч марыў пра навуковую працу. У 1959 г. ён паступае ў аспірантуру Інстытута гісторыі АН БССР. Гэты крок стаў лёсавызначальным у яго жыцці, якое гісторык назаўсёды звязаў з Акадэміяй навук. Пасля заканчэння аспірантуры працуе малодшым, старшым, а затым вядучым навуковым супрацоўнікам інстытута. У 1966 г. абараніў кандыдацкую дысертацыю на тэму “Формирование сельскохозяйственного пролетариата Белоруссии и его положение в эпоху капитализма (1861—1914 гг.)”, у якой на багатым матэрыяле паказаны сацыяльна-эканамічныя перадумовы гэтага працэсу, прыведзена дынаміка колькасных паказчыкаў сельскагаспадарчых рабочых, умовы іх найму, працы, жыцця, побыт.

Пасля шматгадовай напружанай працы ў 1990 г. Вячаслаў Паўлавіч абараніў доктарскую дысертацыю

па сваёй кнізе “Социально-экономическое развитие белорусской деревни в 1861—1900 гг.” (Мн., 1990). Ён даказаў, што рэформа 1861 г. у Расійскай імперыі была “чысткай зямель” у інтарэсах капіталізму, праведзенай шляхам масавага насілля над сялянствам. У Беларусі гэты працэс праяўляўся ў захаванні за памешчыкамі значнай часткі адрэзкаў і прысваенні лепшых сялянскіх зямель пры адмежаванні і размеркаванні ўгоддзяў. Другім праяўленнем экспрапрыяцыі сялянства ў ходзе ажыццяўлення рэформы з’яўлялася выкупная аперацыя. Нягледзячы на зніжэнне выкупных плацяжоў у ходзе правядзення рэформы 1861 г. у Беларускім рэгіёне, пераход сялян на выкуп пры незабяспечанасці зямлёй і ўзмацненні агульнага падатковага ўціску паскорыў пралетарызацыю і паўперызацыю асноўнай іх масы, прывёў да паступлення буйных выкупных сум у рукі памешчыкаў і дзяржавы. Аналагічны працэс праходзіў і пасля аграрных рэформ 1863 і 1867 гг. на ўдзельных і дзяржаўных землях. Разам з тым у выніку рэформ казённых і ўдзельных сяляне былі забяспечаны надзельнай зямлёй лепш, чым панскія, а выкупныя плацяжы ўносілі ў меншых памерах, што садзейнічала больш хуткаму развіццю капіталістычных адносін у былой дзяржаўнай і ўдзельнай вёсцы.

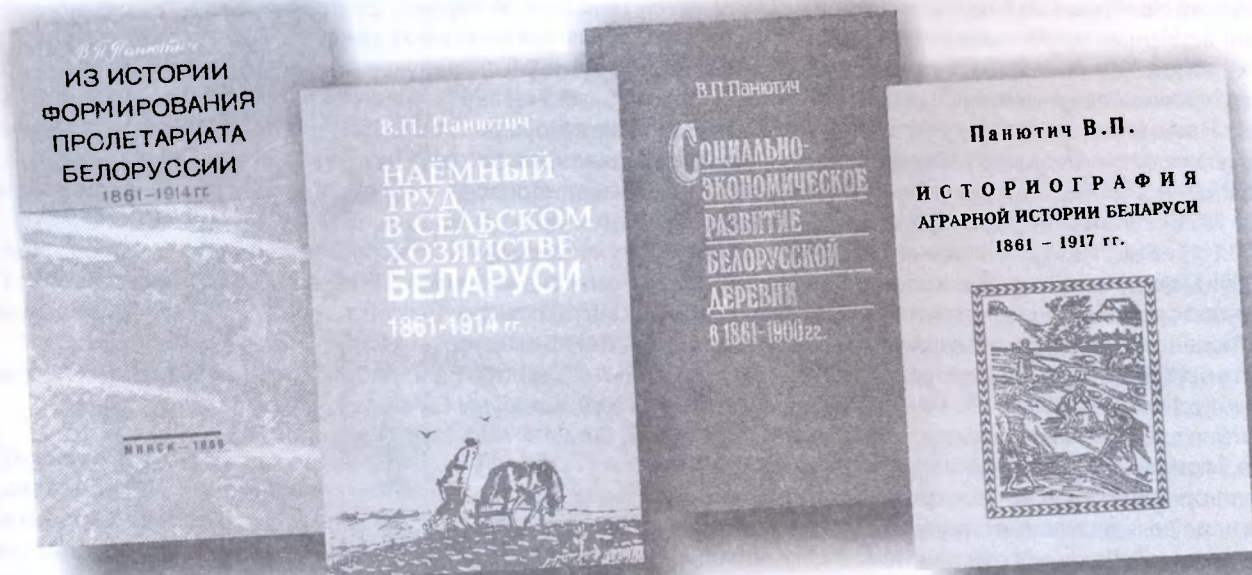
На аснове аналізу заканадаўчых актаў і статыстычных даных даследчык прыходзіць да важнай высновы, што ў заходніх губернях, у адрозненне ад унутраных і некаторых іншых рэгіёнаў Еўрапейскай Расіі, адмена часоваабавязанага стану сялян, перавод з аброку на выкуп абсалютнай большасці панскіх, а затым і дзяржаўных сялян былі праведзены ўжо ў 1860-я гг. Гэта азначала ліквідацыю феадальнай рэнты — адпрацовачнай (паншчына) і грашовай (аброк), г. зн. аджыўшых прыгонніцкіх вытворчых адносін. Такім чынам ствараліся больш спрыяльныя ўмо-

вы для развіцця капіталізму ў сялянскай гаспадарцы. У Беларусі, як і ў суседняй Літве, найбольш істотныя папраўкі, унесеныя ўказами ад 1 сакавіка і 2 лістапада 1863 г. ва ўмовы вызвалення панскіх сялян, зводзіліся да скасавання абавязковых пазямельных адносін і значнага зніжэння аброчных і адпаведна выкупных плацяжоў. Аднак і пасля гэтага яны перавышалі вартасць сялянскіх надзелаў. Да 1907 г. былыя панскія сяляне 5 заходніх губерняў унеслі (без дадатковых узносаў па добраахвотным выкупе) 169,3 млн руб. выкупных плацяжоў, што ў 2,3 раза перавышала першапачатковую выкупную пазыку, дадзеную ім дзяржавай. Акрамя таго, да названага часу былыя казённые сяляне адзначанага рэгіёна заплацілі выкupu 43 млн руб.

На аснове глыбокага вывучэння архіўных матэрыялаў В.Панюціч даказаў, што ў выніку рэалізацыі рэформы 1861 г. памешчыкі вярнулі беларускім сялянам далёка не ўсе землі, адрэзаныя з часоў увядзення абавязковых інвентароў (1840-я—1850-я гг.). Толькі паўстанне 1863—1864 гг., шырокая барацьба сялянства за зямлю не дазволілі памешчыкам правесці новую масавую экспрапрыяцыю сялянскіх надзельных зямель. Пасля рэформы дзяржаўнай вёскі Беларусі вялікія зямельныя масівы засталіся таксама ва ўласнасці дзяржавы.

В.Панюціч комплексна і ўсебакова асвятляе сацыяльна-эканамічную гісторыю сялянства Беларусі другой паловы XIX ст.: сялянскае насельніцтва, абшчына, землеўладанне і землекарыстанне, сельскагаспадарчая тэхніка і сістэмы земляробства, паляводства і жывёлагадоўля, дыферэнцыяцыя сялянства на сялянскую буржуазію (галоўным чынам кулацтва) і сельскі пралетарыят, пераважна з надзелама.

Акрамя адзначанай манаграфіі В.Панюцічам напісаны кнігі “Из истории формирования пролетариата белоруссии”

Сустрэча выпускнікоў 1956 г. гістафака БДУ. Першы рад: Г.Кароль, А.Кахновіч, П.Петрыкаў, Т.Красоўская, І.Лебедзева, В.Панюціч. Другі рад: А.Барадаўка, А.Кляцкоў, В.Сцёпін, Ф.Барысевіч, М.Галенчык, М.Баранаў, Р.Малюковіч, У.Лемяшонак. 1971 г.

риата Белоруссии, 1861—1914 гг.” (Мн., 1969), “Наёмный труд в сельском хозяйстве Беларуси 1861—1914 гг.” (Мн., 1996). У іх упершыню спецыяльна даследуюцца сялянскія адыходныя промыслы, выкарыстанне наёмнай працы ў панскіх і кулацкіх гаспадарках Беларусі капіталістычнай эпохі. Унікальнай з’яўляецца манаграфія “Историография аграрной истории Беларуси (1861—1917 гг.)” (Мн., 2005). У кнізе прааналізаваны калектыўныя працы, манаграфіі, шматлікія навуковыя артыкулы за 1910—1990-я гг., разгледжаны дасягненні і недахопы беларускай гісторыка-эканамічнай літаратуры ў асвятленні аграрнай праблематыкі 60—90-х гг. XIX—пачатку XX ст. Усе палажэнні і статыстычныя выкладкі абгрунтаваны дакументамі.

В.Панюціч — сааўтар грунтоўных калектыўных прац па гісторыі Беларусі: “Экономическая история БССР” (Мн., 1969), “Гісторыя Беларускай ССР” (т. 2. Мн., 1972), “История рабочего класса Белорусской ССР” (т. 1. Мн., 1984), “Гісторыя Беларусі” (т. 4. Мн., 2005). Пад рэдакцыяй Вячаслава Паўлавіча і пры яго непасрэдным удзеле (напісана 14 раздзелаў) апублікавана фундаментальная навуковая праца “Гісторыя сялянства Беларусі. Т. 2. Ад рэформы 1861 г. да сакавіка 1917 г.” (Мн., 2002), дзе глыбока асвятляюцца важныя аспекты сацыяльна-эканамічнага і грамадска-палітычнага развіцця беларускай парэформеннай вёскі. Аўтар справядліва лічыць, што асноўныя палажэнні навукоўца-даследчыка заўсёды павінны быць абгрунтаваныя.

Таленавіты даследчык выступае з шэрагам навуковых артыкулаў у “Весцях Нацыяльнай акадэміі

наук Беларусі. Серыя гуманітарных навук” і “Беларускім гістарычным часопісе”, у якіх аналізуюцца маладаследаваныя пытанні аграрнай гісторыі другой паловы XIX—пачатку XX ст. Шэраг артыкулаў і нататак В.Панюціча змешчаны ў 6-томнай “Энцыклапедыі гісторыі Беларусі” (1993—2003) і 18-томнай “Беларускай Энцыклапедыі” (1996—2004). Яго працы надрукаваны і ў гістарычных часопісах Польскай Рэспублікі. Усяго В.Панюцічам апублікавана больш за 200 навуковых прац. Ён актыўна ўдзельнічаў у рабоце Усесаюзнага сімпозіума па аграрнай гісторыі Усходняй Еўропы (1958—1980 гады), іншых міжнародных канферэнцыях, дзе выступаў з грунтоўнымі навуковымі дакладамі.

Вячаслаў Паўлавіч перадае свой вопыт маладым навукоўцам. Уваходзіў у склад Савета по абароне дысертацый пры Інстытуце гісторыі НАН Беларусі, неаднаразова з’яўляўся экспертам і апанентам па доктарскіх і кандыдацкіх дысертацыях.

Працоўная і творчая дзейнасць В.Панюціча адзначана медалём “Ветэран працы”, Ганаровымі граматамі дырэкцыі Інстытута гісторыі, Прэзідыума НАН Беларусі.

Здароўя Вам, дабрабыту, новых творчых поспехаў, шанюны Вячаслаў Паўлавіч!

Пётр Петрыкаў,
член-карэспандэнт НАН Беларусі,

Георгій Карзенка,
доктар гістарычных навук, загадчык аддзела сацыяльна-эканамічнай гісторыі, навукі і культуры Інстытута гісторыі НАН Беларусі.